

CERCETĂRI ASUPRA PALEOLITICULUI DE LA IOZĂȘEL

LUCIAN ROȘU

Cercetările asupra paleoliticului de la Iozășel își au începutul încă în prima etapă a investigațiilor asupra acestei epoci în țara noastră.

Descoperirile izolate și mai mult întâmplătoare de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, n-au fost rezultatul unor investigații anume. Se poate admite astfel că preocupările din deceniile doi și trei ale secolului nostru, în Transilvania și Moldova și mai apoi în Oltenia reprezintă primul pas în cercetarea sistematică a paleoliticului în România.

Revenind la Iozășel trebuie spus că problemele ridicate de cercetările de aici, au rămas mult timp nerezolvate. Primele săpături în raza comunei Iozășel, după ce mai bătuse aceste locuri și adunase materiale de la suprafață, le organizează Martin Roșka în 1925¹. După valea pârului Cremenoasa, face cercetări pe terasele acestui pârui și pe cele ale pârului Zimbru care-și varsă apele în Crișul Alb. Deschide apoi citeva secțiuni în punctele: Dealul Rofi, la Plopăt, la Cocini și la Prosele. Toată această zonă este foarte bogată în opal, jasp, calcedonie și cuarț alb care se găsesc la suprafață în bulgări mari, sau în spărturi — multe naturale — dar printre ele apar și piese rezultate ale unei activități intenționate a omului.

Deși Roșka M. a făcut sondaje numai în punctul Cocini, în rest mai mult a adunat material de la suprafață, el trage unele concluzii pornind, după cum însuși afirmă, de la criterii de tehnică și tipologie, stabilind prezența cheleanului, acheleanului și micoqianului. De asemenea, consideră că în toate aceste puncte avem de-a face numai cu ateliere de cioplit, fără așezări. Această considerație a sa se bazează pe prezența unei mari cantități de deșeuri, a unui mare număr de nuclee și percutoare și a produselor pe jumătate gata.

În plus, aducea ca argument hotărâtor absența vetrelor de foc.

S-a considerat că acest material, date fiind condițiile de găsimă — poziție secundară — și gradul accentuat de rulare, este un rezultat al fenomenului de gelivație. De asemenea,

¹ M. Roșka, „Notă preliminară asupra cercetărilor făcute în Ardeal în cursul anului 1928”. Anuarul Institut. Geologic al României, vol. XIV, 1931, București.

absența oaselor de orice fel, ar întări afirmația conform căreia „așa-zisele” unelte, descoperite de M. Roșka, nu ar fi lucrate de om².

Mergându-se pe ideea negării existenței unui paleolitic inferior în Transilvania se considera că prezența, în zona Crișului Alb, a lui *Elephas Primigenius*, și *Equus caballus foss.* — descoperiți la podul de cale ferată peste Crișul Alb — pledează mai mult pentru existența în cel mai bun caz a musterianului³.

Este însă cunoscut faptul că dezvoltarea acheuleanului superior începe chiar din Riss, cînd clima începe să se înăsprească și apare o faună intermediară. Se declanșează acum fenomenul de invazie a faunei nordice; hipopotamul dispare și apare — e adevărat foarte rar — *Elephas Primigenius* și *Rhinoceros Tichorhinus*, coexistînd și *Rhinoceros Mercki*⁴.

Nu trebuie uitat, totodată că acheuleanul tîrziu, își prelungește existența, sub aspectul său micoqian, chiar pînă în W.I.⁵, coexistînd uneori cu musterianul de tradiție acheuleană.

De altfel descoperirile acheuleanului superior și Micoqianului în Polonia⁶ și mai recent în Silesia inferioară și Grecia⁷ încep să contureze o zonă de răspîndire a acheuleanului final în estul și sud-estul Europei, chiar dacă această prezență este considerată ca un fenomen occidental⁸.

În general, acheuleanul tîrziu este întîlnit pe terasele de 30 și peste 30 m înălțime⁹ situație întîlnită de altfel și la Iozășel.

Cercetări mai noi¹⁰, ajung la concluzia că la Iozășel predomină aurignacianul inferior, influențat de tehnica musteriană.

Problema paleoliticului de la Iozășel fiind controversată, dar și insuficient cercetată —

² M. Moga, „Paleoliticul inferior în Transilvania”, Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice, secția Transilvania, vol. IV, 1932—1938, p. 159.

³ M. Moga, op. cit.

⁴ N. Macarovič, „Geologia Cuaternarului”, Buc., 1968, p. 118.

⁵ D. de Sonneville-Bordes, „L'âge de la pierre”, Paris, 1965, p. 49.

⁶ C. S. Nicolăescu-Plopșor, „Le paléolithique en Roumanie”, Dacia, V—VI, 1935—36, p. 99—100; vezi și L. Kozłowski, „Die ältere Steinzeit in Polen” (Die Eiszeit, 1924).

⁷ François Bordes, „Le paléolithique dans le monde”, L'Univers des Connaissances, Paris, 1968, p. 64.

⁸ François Bordes, op. cit., p. 64.

⁹ D. de Sonneville-Bordes, op. cit., p. 53.

¹⁰ C. S. Nicolăescu-Plopșor, „Le paléolithique dans la République Populaire Roumaine”, Dacia, n. s. I. 1957, p. 44.

cercetările de pînă aici fiind mai mult de suprafață însoțite uneori de mici sondaje — a necesitat organizarea unor noi săpături.

Cu sprijinul Muzeului de istorie din Oradea, în aprilie 1967¹¹, s-au deschis noi săpături care au dat posibilitatea definirii vârstei și caracterului acestei stațiuni. Principala problemă era aceea de a ști dacă se poate vorbi în acest caz de existența unor etape mai vechi decît aurignacianul inferior.

Au fost, mai întii, cercetate la suprafață punctele Prosele, Vîlcele, Cocini și Plopăt, peste tot fiind găsite numeroase deșeuri de prelucrare și bulgări întregi de diferite mărimi, urmărindu-se apoi cursul pîriului Cremenosa pînă la vărsarea sa în Crișul Alb, în albia căruia apar de asemenea foarte multe deșeuri.

Prima secțiune a fost deschisă în punctul Prosele, un bot al terasei mijlocii de peste 30 m înălțime a pîriului Zimbru, care-și varsă apele spre sud la circa 3 km în albia Crișului Alb. Spre sud, botul de terasă este flancat de pîriul Vîlcelor, iar spre nord de pîriul Bogilor. La circa 400 m spre vest, se află drumul comunal care, urmărind firul pîriului Zimbru, leagă Iozășelul de Valea Mare și Zimbru.

Zona deluroasă în care ne aflăm aparține Munților Moma-Codru. Această zonă forma, în cuaternarul inferior, litoralul estic al lacului panonic¹², litoralul marcat de altfel prin numeroase puncte fosilifere aparținînd cuaternarului inferior descoperite în ultimii ani.

Patul terasei îl formează depozitele diabazice, peste care se află așezat tuful andezitic și apoi depunerile de natură aluvială cu o grosime medie de cca 0,70 m peste care se așterne solul vegetal.

Prima secțiune deschisă pe locul lui Crețu Iovu, orientată N-S a avut dimensiunile 19/2 m.

Nivelul I, cuprins între —0,75—0,60 m este format din depuneri de culoare negru-cenușie la suprafață (în partea sa superioară) și dintr-o argilă roșie la bază. În acest nivel au fost descoperite unelte de silex cioplite rudimentar, majoritatea formînd-o toporașele de mină cioplite sumar prin aplicarea a două sau mai multe loviturii la un singur capăt. Cele două sau trei desprinderi alternative au dat naștere la o muchie activă mai mult sau mai puțin dreaptă în unele cazuri, sau sinuoasă în altele. Pe mai mult de jumătate din suprafață la unele piese, la altele pe porțiuni mai mici se păstrează cortexul natural al bulgărelui de silex.

Este nivelul cel mai sărac în material arheologic, dar ceea ce trebuie menționat este faptul că lipsesc cu desăvîrșire piesele lucrate într-o altă tehnică decît aceea a ciopririi bifaciale sau unifaciale.

¹¹ Lucrările au fost conduse de Lucian Roșu, în colaborare cu Doina Ignat din partea Muzeului din Oradea.

¹² N. Macaroviici, „Geologia Cuaternarului”, București, 1968, p. 220 (harta paleogeografică).

Nivelul II. Între —0,60—și 0,15 m, a fost întilnit un strat galben-roșcat format din depuneri aluvionare, cu desprindere prismatică. În acest nivel au fost descoperite mari cantități de material litic (silex) neprelucrat, prelucrat pe jumătate, deșeuri și piese finite, majoritatea celor finite formînd-o așchiile și toporașele de mină. Opalul și calcedonia reprezintă procentul cel mai ridicat, alături de care însă apare și cuarțul.

În acest nivel frecvența materialului atipic și tipic, îndeosebi în porțiunea cuprinsă între patratele 11 și 19 este de-a dreptul impresionantă — circa 100—150 de piese pe m². Materialul osos lipsește cu totul și aceasta se poate explica și prin aciditatea ridicată a solului — 5—6% (determinări făcute de ing. Oarcea).

Între —0,60 și —0,40 m, în depunerile brunroșcate, de la baza nivelului, frecvența materialului litic pe m², crește de aproape trei ori. În acest nivel alături de vîrfurile musteriene tipice, care sînt foarte frecvente, mai apar toporașe de mină lucrate pe nuclee de formă discoidală, gratoarele în formă de disc și semidisc și percutoarele.

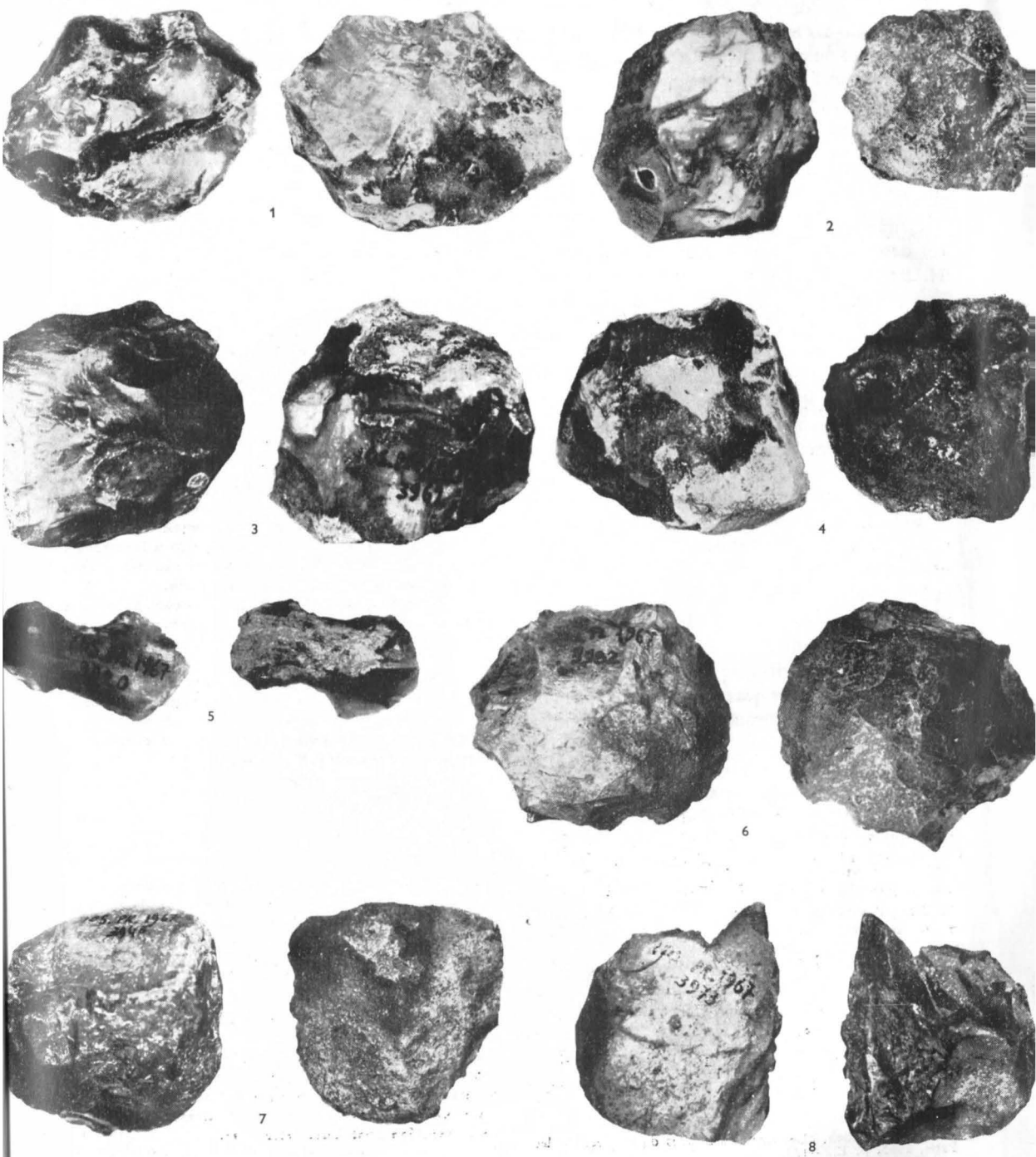
De menționat că acest nivel, cel mai bogat de altfel în material litic, a dat și două vetre de foc. Prima a apărut în patratul 12; la circa 0,50 m de marginea vestică a sa au fost găsiți doi bolovani de opal cu diametrul de 0,40 m, așezați probabil intenționat în apropierea vetrei. Cea de-a doua vatră a apărut în patratele 6—8. Fiecare dintre ele avea un diametru de 2 m, iar grosimea în secțiune era de 0,38 m la prima și de 0,11 m la cea de-a doua. Deși, în parte, cele două vetre au fost spălate de ape, pe suprafața lor s-a găsit totuși o mare cantitate de cărbuni de granulație mare și așchii de silex trecute prin foc.

Nivelul III. Sub solul vegetal între 0,05 și 0,15 m apare un număr mare de așchii-deșeuri din opal, printre care și vîrfuri de mină, așchii cu rețușe de uzură și grattoire lucrate pe așchii. Într-o proporție este adevărat mai mică, sînt prezente percutoarele și nucleele epuizate.

Făcînd o proporție a pieselor tipice din totalul materialului litic descoperit, observăm că în nivelul I, acestea reprezintă 15—20%, în nivelul II, 50—55%, iar în nivelul III, 35%.

Concluzia care se impune este aceea că nivelul II reprezintă perioada de cea mai intensă activitate. De altfel în acest nivel au fost descoperite și cele două vetre a căror prezență răsfoarnă unul și cel mai tare argument al lui Roșka M., în favoarea considerării Iozășelului ca un atelier fără așezare.

Existența acestor două vetre în același nivel, dintre care una avînd stratul de arsură de 0,38 m dovedește nu numai faptul că ne aflăm în fața unei așezări cu atelier, dar pledează și în favoarea existenței unei așezări de lungă durată și aceasta se explică și prin abundența materiei prime aflată la îndemîna comunității care se stabilise aici.

Unelte de silex descoperite la Iozășel, punctul Prosele.

Deci în ce privește caracterul acestei stațiuni arheologice, avem toate motivele să conchidem că este vorba de o „așezare cu atelier”.

Referitor la încadrarea sa, pe baza analizei stratigrafice și tipologice considerăm că situația se prezintă în felul următor:

Nivelul I, mai puțin bogat în material tipic, are totuși prezente toporașele de mină cioplite rudimentar la un capăt prin desprinderi alternative păstrînd în bună măsură cortexul natural.

O analogie între aceste toporașe de mină și cel descoperit la Căpușul Mic, în 1924, de către H. Breuil, cu ocazia vizitei sale în Transilvania, este posibilă. Și în cazul nivelului I de la Iozășel considerăm că avem de-a face tot cu un acheulean final.

De altfel acheuleanul final care-și începe evoluția în M—R., cunoaște apogeul dezvoltării sale în Riss, ocupînd depunerile teraselor de peste 30 m înălțime. Își prelungește evoluția de-a lungul întregului R.W. și își încheie existența prin aspectul micoqian, la începutul lui Würm. Uneori apare și la baza depunerilor din W.I.¹³

Nivelul II, nivelul de cea mai intensă și îndelungată locuire, prezența celor două vetre pledînd în acest sens, aparține, considerăm paleoliticului mijlociu de început. În acest nivel alături de virfurile de mină de factură musteriană, care formează de altfel majoritatea, de grattoirele în formă de disc și semidisc, alături de percutoare, apar și toporașele de mină asemănătoare cu cele descoperite anterior în această zonă și considerate de M. Roșka și Breuil aparținînd micoqianului. Este vorba de mici toporașe de mină, cioplite bifacial sau unifacial, lanceolate sau cordiforme, așchii, a căror prezență în acest nivel se explică printr-un proces de persistență (Fig. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8).

Este de altfel cunoscut faptul că acheuleanul superior se prelungește chiar pînă în W.I, sub aspect micoqian, coexistînd uneori cu mustertianul de tradiție acheuleană¹⁴.

În unele cazuri, în nordul Franței, unelele și așchiile aparținînd acheuleanului superior

final de tip micoqian sau Levalloisianului sînt așa de numeroase în mediul musterian würmian, încît este aproape imposibil de a le distinge¹⁵.

Nivelul III, poate fi atribuit musterianului final și aurignacianului inferior. Marea majoritate a materialului tipic formînd-o grattoirele de factură aurignaciană și virfurile de mină de tehnică musteriană.

Recapitulînd formele caracteristice acestei culturi — toporașe cioplite la un capăt păstrînd încă o parte a cortexului; bifaciale de formă alungită — lanceolată; bifaciale ovale, așchii numeroase (racloire, grattoire etc.) — ajungem la concluzia, dată fiind prezența acestor forme în nivelul cel mai de jos, că cele mai vechi urme de locuire de la Iozășel în stadiul actual al cercetărilor, datează din paleoliticul inferior, reprezentat prin forme tipice acheuleanului tîrziu.

Резюме

На основе более ранних исследований и раскопок 1967 года, автор пришел к выводу, что в Иозашеле, в месте Проселе, существовало «селение-ателье», относящееся к концу раннего палеолита.

Это поселение продолжало существовать до начала позднего палеолита: в конечном мустьерском слое были найдены элементы, принадлежащие раннему ориньяциану.

Наличие двух печей и множество типичного материала во втором слое доказывает интенсивность жизни в этом поселении.

III-ий слой (нижний) также говорит о наличии конечного акеляна в этой зоне.

RÉSUMÉ

S'appuyant sur la reconsidération de recherches plus anciennes et sur la base de la campagne de fouilles archéologiques de 1967, l'auteur arrive à la conclusion qu'à Iozășel, dans le point Prosele, il a existé un «site-atelier» datant de la fin du paléolithique inférieur.

Ce site continue d'exister jusqu'au commencement du paléolithique supérieur, des éléments qui appartiennent à l'aurignacien inférieur étant trouvés dans un contexte de moustérien final.

La présence des deux âtres ainsi que la fréquence du matériel typique dans le second niveau, attestent le moment de la plus intense habitation du site.

De plus, le niveau III (inférieur) atteste la présence de l'acheuléen final dans cette zone.

¹³ Robert Jullien, „Les hommes fossiles de la pierre taillée, Paris, 1965, p. 122—123.

¹⁴ François Bordes, „Le paléolithique dans le monde“, L'Univers des Connaissances, Paris, 1968, p. 63.

¹⁵ Idem, p. 60.